

ЛОКИ, ТОР, ОДИН – СКАНДИНАВСКАТА МИТОЛОГИЯ И РОЛЯТА Й В ЛИТЕРАТУРАТА НА СЕВЕРНИЯ НОАР

Атанас Добрев

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“ (България)

LOKI, THOR, ODIN: NORSE MYTHOLOGY AND ITS ROLE IN NORDIC NOIR
LITERATURE

Atanas Dobrev

Paisii Hilendarski University of Plovdiv (Bulgaria)

ORCID ID: 0009-0000-3762-5598

E-mail: adobromiro@uni-plovdiv.bg

Abstract: This article aims to present the relationship between Norse mythology and Scandinavian crime fiction and its important role for the development of the genre while focusing on the novel *The Hurricane Party* by Swedish author Klas Östergren. Through the use of certain names, the novel makes inter-textual references to the mythology of the North. The murders and destruction are a kind of allusion to the actual Fall, which, in turn, precedes the rebirth of the world. However, it seems that there will be no better world, everything will repeat itself anew. A strong social and environmental critique is observable in the novel, but at the end the faith in the individual and in their unique capacity to forgive and love is the key to surviving.

Keywords: Norse mythology, Scandinavian crime fiction, Klas Östergren, Lokasenna, *The Hurricane Party*

Резюме: Настоящата статия има за цел да представи връзката между скандинавската митология и скандинавската криминална литература и нейната значима роля за развитието на жанра, като акцент ще се постави върху романа „Ураганното парти“ от шведския писател Клас Йостергрэн. Чрез използването на определени имена представеният роман маркира интертекстуални препратки към митологията на Севера, а на сюжетно ниво извършените убийства и разрушения са своеобразна алюзия към действителния *Залез*, който от своя страна предшества прераждането на света. Всичко сочи обаче, че по-добър свят няма да има и миналото ще се повтори наново. В разглеждания роман се чете силна обществена и екологична критика, ала в крайна сметка вярата в отделното човешко същество и в неговата уникална способност да прощава и обича се оказват ключът към спасението на човечеството.

Ключови думи: Скандинавска митология, Локасена, Нордик ноар, Клас Йостергрэн, „Ураганното парти“

„Странен е светът на скандинавската митология. В него липсват сиянието на радостта и обещанието за блаженство. Той е мрачно и тържествено място, над което тегне заплахата от неизбежната гибел.“ – с подобно злокобно описание решава да започне въведението си в митологията на северните народи изкуствоведката Едит Хамилтън във вече признатата за класика „Митология“ (Hamilton 2020: 349), в която претворява за модерния читател гръцките и скандинавските митове, имащи първостепенно значение за развитието на западната култура.

Скандинавската митология представлява вселена, родена от огън и лед – земя, по която бродят джуджета и великани, елфи и феи, в която ясенът Игдрасил свързва всички девет свята, а падналите в бой герои се възкачват във Валхала, понесени от някоя валкирия. Сагите разказват за сътворението на света и бащата на всички богове – Один, за битките и геройствата на Тор и сплетните и коварствата на Локи. За да приключат с Рагнарьок – залезът на боговете – мигът, когато ще се сблъскат богове и великани, вълкът Фенрир ще погълне Луната, а светът ще бъде изпепелен. Само за да се прероди наново.

Скандинавските митове и легенди са свързани с нордския ареал – студено място с безконечни зимни нощи, където мъже и жени са се борели за оцеляването си в суровите условия на Севера, без да губят надежда и вярвайки че ще намерят спасение посредством своята храбра смърт. Ето защо божествата, в които са вярвали, са като тяхно огледало – сурови, изпълнени с гняв и насилие, издигащи в култ войната и геройствата (Zaугуанов 2017).

Точно героизмът стои в основата на митологията на северните народи – човек може да докаже какъв е единствено чрез смъртта си. Едит Хамилтън подчертава, че в нордическите вярвания силата на доброто се проявява не в триумфалната победа над злото, а в съпротивата срещу самото зло пред перспективата за сигурно поражение, като дава пример с героя, който се смее, докато враговете изтръгват сърцето му от живата плът (Hamilton 2020: 349 – 350).

Митологията на Севера достига до нас благодарение на две средновековни исландски литературни творби – *Прозаичната* и *Поетичната Еда*. Смята се, че Прозаичната Еда е написана от исландския историк и *скалд*¹ Снори Стурлусон някъде около 1220–1225 г. Творбата, в по-голямата си част, представлява специализиран трактат за похватите на поезията и е била замислена като помощен материал за

---

¹ Поет през викингската епоха и в средните векове, който възпява в строфи славните подвизи и великите дела на скандинавските владетели.

разбирането на тънкостите в разнообразните стихотворни форми и значенията на многото *кенинги*², използвани в поезията на скалдите (Gaiman 2017: 11). За разлика от нея Поетичната Еда представлява сбор от отделни анонимни поеми на митологична тематика, събрани в едно цяло години по-късно след Прозаичната Еда (през 60-те години на XIII век). Голяма част от описаните легенди са недокрай завършени и на места се забелязват противоречия, а определени богове се споменават един-единствен път, без да се разкрива нищо за произхода им (Zayunov 2017).

Вплитането на митове и легенди единствено обогатява съвременната литература. Това ясно може да се види в творби като „Ураганното парти“ от Клас Йостергрен, където, посредством митологичните наративи, се правят редица съпоставки с и препратки към нашето съвремие. Източниците от древни времена не само разширяват разказаните истории, те им придават различни значения – качество, което Джеймс Джойс нарича „Ефект на паралакса“³ (Hume 2019: 307). Ако Один е хитър и властолюбив, то неговият кръвен брат Локи е пакостлив, лукав и подмолен. Ала именно Пакостливия бог притежава онова обаяние, което очарова хората. Само че точно неговата самовлюбеност и категоричен отказ да поеме каквато и да е вина и отговорност, довеждат до събитията, с които започва Залезът на боговете. А боговете, и по-специално Один, не предприемат нищо, за да спрат Рагнарьок – остават безразлични към искрата на злощастие, лумнала в пламък, който ще погуби целия свят (природни бедствия, глад, войни, смърт). От значение е единствено тяхното благоденствие. Подобен вид мислене категорично ще доведе единствено до онзи предначертан и известен всекиму край. В произведението на Йостергрен, което ще разгледаме, обаче до последно остава загадка дали след *Залеза/Апокалипсиса* ще има нов живот. Може би, пише Катрин Хюм, в тези творби е важна именно идеята за окончателно унищожение, краят на всички неща, след който не може да има ново начало – представа много по-страшна и мрачна от тази в християнската религия и вярата в задгробния живот (Hume 2019: 307).

Романът „Ураганното парти“⁴ на шведския писател Клас Йостергрен е част от книжната поредица „Митове“⁵ на независимото шотландско издателство „Канънгейт“,

² Поетичен похват, свързан с употребата на преносни словосъчетания вместо прякото използване на съществителни имена в основното им значение.

³ Във физиката паралаксът е видимото изместване на положението на един наблюдаван обект, дължащо се на неговото наблюдение от две различни точки.

⁴ Романът не е издаван на български език. Всички цитирания от него са в мой превод. Бел. ав.

⁵ Допълнителна информация относно поредицата може да бъде открита на официалния сайт на издателството <<https://canongate.co.uk/collections/the-myths/>>, както и в статията *Myths Made Modern* от

целяща да предложи на тъй претенциозните и литературно пренаситени съвременни читатели нов поглед върху класическите митове от цял свят – от традиционните за Европа гръцки и скандинавски митове, през истории от Библията, та чак до легенди и разкази от Далечния Изток и Латинска Америка. Началото е поставено през 2005 г., когато едновременно излизат първите три книги от поредицата⁶, а през 2013 г. е отпечатано последното за момента заглавие⁷, като общият им брой възлиза на осемнадесет.

Издаденият през 2007 г. шведски роман представлява мрачна комбинация от класически криминален роман от жанра на Северния ноар и антиутопия по подобие на Оруеловата „1984“, предлагаща съвременен прочит на нордическата поема „Локасена“.⁸

Историята започва през облачен ден в началото на дъждовния сезон в мрачна и запустяла столица на северна страна в близкото бъдеще, обгърната от зловонни изпарения и отровен въздух. Навсякъде се виждат порутени къщи и разбити улици. В центъра на града „пазарният площад е зарит от боклук, останал след последното почистване и изглежда досущ бойно поле след конфликт, воден при най-лошите възможни условия.“ (Östergren 2007: 20) А отвъд – хаос и неплодородна земя, опустошена от бури, наводнения и епидемии. На това място думите са изгубили своята сила и грамотността е станала рядкост. Страхът обаче е нещо обичайно, а обичта – нещо безвъзвратно забравено. Забавлението на гражданите се изразява в гледането на перверзно риалити шоу и слушането на запис от концерт за орган. Главният герой Ханк Орн – бивш застрахователен агент, занимаващ се с поправката на пишещи машини и различни видове старинни механични устройства – седи на фотьойла в малкия си апартамент, слуша мелодията на органа, носеща се от Голямата черква, и си припомня случки от живота, чакайки сина си да се върне от работа. Изведнъж обаче мелодията спира да звучи, токът угасва и всичко потъва в мрак: „Електричеството спря няколко минути преди три часа следобед. Небето се изпълни с тежки дъждовни облаци и целият град бе обгърнат в тъмнина.“ (Östergren 2007: 9).

Каролайн Александър (Alexander 2005). В България поредицата не е издавана последователно, като са преведени едва седем заглавия, излезли под логото на четири различни издателства.

⁶ „Кратка история на мита“ от Карън Армстронг, „Одисеята на Пенелопа“ от Маргарет Атууд и „Тежестта“ от Джанет Уингърсън.

⁷ „Песен за цар Гесер“ от Алай.

⁸ Поемата разказва за кавга между Локи и останалите богове, която се превръща в повод за *Залеза на боговете*.

В този непрогледен мрак смъртта навестява Ханк, но тя не идва за него –двама мъже в пурпурни мантии донасят новината, че синът му, Тоби, е починал вследствие на сърдечен удар. Обстоятелствата около смъртта му обаче са забулени в мъгла, съобщава се, че „няма друга налична информация“ (Östergren 2007: 129), ала Ханк отказва да повярва на твърденията. От страх да не полудее, той сам се захваща с разследването на случилото се. И така, без да подозира, обърнал гръб на обществото и въоръжил се огнестрелно оръжие и голямо количество алкохол, Ханк предприема шеметно пътуване до Царството на мъртвите, по време на което разбира, че в ресторанта, където работи Тоби, се провежда банкет, който в крайна сметка се превръща в арена на насилие и смърт. Събралите се гости са част от Клана – могъщи мъже и жени, властващи над града и отговарящи за неговата защита – същински богове: „Кланът властваше над всички – големи и малки – и го правеше от толкова дълго време, че управлението му се бе превърнало във факт, някои дори биха казали – в нещо „напълно естествено.“ (Östergren 2007: 40).

Локи се появява непоканен на партито и започва да хвърля обиди и обвинения за изневяра, непристойно поведение и малодушие към събралите се гости. С чувство на удовлетвореност от създалия се хаос, Локи убива човешкия готвач, отговорен за божествената храна на празника само защото е кихнал, като по този начин става отговорен за отрицването на вълната, която ще помете всичко след себе си и ще доведе до гибелта на всички богове.

Ханк узнава, че празненството продължава повече от хиляда години, че предшества Рагнарбок, че е своего рода *ураганно парти*⁹. А жертвата се споменава още в началото на една от най-известните поеми в Поетичната Еда. Накрая злосторникът е наказан, и то по най-лошия възможен начин. Самият Ханк обаче е изправен пред истинска дилема – да прости или не извършеното престъпление – а в случай че успее да разтълкува същината на любовта, ураганното парти би могло да има напълно различен завършек:

---

⁹ *Ураганното парти* е събитие, организирано от жителите по югоизточното крайбрежие на САЩ (в т. нар. *Алея на ураганите* между щатите Мейн и Тексас), които по една или друга причина не могат или са отказали да се евакуират по време на задаващ се тропически циклон. Домакините на събитието най-често имат недостиг на провизии, но за сметка на това разполагат с просторни и дълбоки мазета, в които да се укриват по време на бушуващия ураган. Гостите остават на партито между три и пет дни (докато премине бурята) и в замяна на предоставения им подслон осигуряват компания на домакините, донасят провизии като радиопредаватели и батерии, средства за оказване на първа помощ, храна и напитки, както и настолни игри (Corum 2011). В книгата терминът се свързва с нещо покварено, нещо, което започва привидно празнично и безгрижно, а в крайна сметка приключва с катастрофални последици.

Щом Ханк разбра, че фамилното му име всъщност трябваше да се изписва Йорн¹⁰, а не Орн, той проумя призванието си в живота. Намираще се на място, на което въздухът бе отровен, напускането на дома му можеше да бъде животозастрашаващо, а целият град бе управляван от мистериозния Клан. Та не беше ли самият той птица с подрязани крила? В този миг Ханк си спомни легендата за орела, който единствен бил дръзнал да се опълчи на Локи Злосторника. (Östergren 2007: 249)

Настроението в романа е минорно, някои сцени са описани изключително брутално, а надеждата е сякаш изгубена. Страхът и чувството за заплаха се коренят в опустошителния хаос, предизвикан от човека от една страна, а от друга – от реакцията на природата към извършеното опустошение, като по този начин околната среда се превръща едновременно в жертва и отмъстител на човечеството (Skåve 2012: 57). Животът на повечето хора в описания от Йостергрена антиутопичен свят е напълно безцелен и безсмислен – липсват красотата и чувството за удовлетвореност от извършването на каквото и да било дело, независимо за благо на обществото или за собствено самоусъвършенстване. Само в случай че хората достигнат онова ниво на отдаденост и чувственост, показано от страна на Ханк първо по време на самостоятелното отглеждане на сина му, а след това и към описанието за тълкуване същината на тази обич и отдаденост (Hume 2019: 306), промяната би била възможна, тъй като се оказва, че единственият лъч светлина в този мрачен свят остава любовта. Безмерната обич към единствения син, готовността да дадеш, а не да вземеш, да пожертваш дори собствения си живот – това е, което възвисява Ханк Орн над останалите хора, дори над всички божества.

Изобразяването на мистериозна смърт, борбата на индивида срещу системата и описанието на разнообразните слоеве на обществото по време на извършването от главния герой разследване за разплитане загадката на убийството, превръщат Йостергреновото произведение в класическо криминале от жанра на Северния ноар. Множеството преплетени времеви линии са отличителен белег на скандинавския криминален роман, при който историята на престъплението (миналото) и историята на разследването (настоящото) вървят успоредно и се „срещат“ едва в края. Подобен вид текстово структуриране, замислено в настоящето (в случая с „Ураганното парти“ – в съвсем близкото дистопично бъдеще), ала „позволяващо“ на отдавна предшестващи събития да придобият форма чрез поредица от аналепсиси (митологичното време),

---

¹⁰ Орел.

играе значима роля по отношение на перспективата на всезнаещия разказвач, която е водеща в романа (Skåve 2012: 52). Характерна е и структурата на текста (наподобяваща психологическия трилър, който разисква подбудите зад дадено убийство, а не самото извършване на престъпното действие), целяща да покаже как престъплението срещу личността се превръща в едно по-тежко престъпление срещу човечеството и природата¹¹, като по такъв начин се проблематизира и разширява въпросът за вината и отговорността (Skåve 2012: 51). Някои читатели биха се шокирали от поведението на Локи и дори биха скочили, пише Катрин Хюм, да го заклеят с най-злостни епитети, докато в един момент не им се показва, че неговите ценности не са по-различни от техните собствени (Hume 2019: 308). Обвинението, отправено към хората, че са поели по пътя, избран от Локи, а бъдещето им не предначертава нищо добро, е своего рода критика към съвременното общество. Като я отправя обаче посредством призмата на митологията в един немитологичен, ала особено четивен и популярен днес жанр, какъвто е *Нордик ноар*, Клас Йостергрэн достига до широка читателска публика с идеята повече хора да осъзнаят постъпките си и до какво биха могли да доведат те. Освен това в романа се забелязват препратки към социално критическата ангажираност, водеща началото си от прочутото шведско дуо на криминалната литература Май Шьовал и Пер Вальо още от 60-те години на XX век, която е насочена, наред с критиката към т.нар. *държава на благоденствието*, и към опазването на околната среда (Bergman, Kärholm 2011: 152, 176), чиито описания в Йостергреновата творба са много по-символично натоварени както от тези в традиционния криминален роман, така и от онези в антиутопичните произведения, тъй като тяхна основна цел е да онагледят как интересите на властта покваряват света (Skåve 2012: 53), а в сцените, представящи мястото на действие от недалечното бъдеще, се четат ясни препратки към класическия американски роман ноар, където градовете често се изобразяват като страшно и чуждо място, характеризиращо се с отчужденост между хората и голяма доза насилие и кръвопролития по улиците (Bergman, Kärholm 2011: 97).

Предупрежденията, че човечеството е изправено пред ръба на екологична криза и ужасяващи природни бедствия, отекват силно в скандинавската криминална литература, а в митологията на Севера биха могли да се открият редица прилики с настоящето. Тя се явява важна част от начина, по който хората биха успели да преодолеят и да се справят с плашещата действителност. Посредством вплитането на

---

¹¹ Има се предвид както организираното от Клана събитие, завършващо с пререкания, предателство и убийство, така и самото бедствие, от което страда целият свят.

митологични елементи в криминалния наратив, авторите от Скандинавието целят да обърнат внимание на належащите проблеми, преди да е станало твърде късно. Преди човекът, лишен от своята човечност, да е затрил с пълна безпощадност своя собствен свят. Преди хората да изживеят своя собствен Рагнарбок.

Библиография

- Alexander 2005*: Alexander, C. Myths Made Modern. – The New York Times, 11.12.2005. [viewed 14.01.2024]. <<https://www.nytimes.com/2005/12/11/books/review/myths-made-modern.html>>.
- Bergman, Kärholm 2011*: Bergman, K., S. Kärholm. Kriminallitteratur. Lund: Studentlitteratur, 2011.
- Corum 2011*: Corum, M. How to Throw a Hurricane Party for Irene. – International Business Times, 26. 08. 2011, <<https://www.ibtimes.com/how-throw-hurricane-party-irene-305338>> [viewed 14.01.2024].
- Gaiman 2017*: Gaiman, N. Skandinaviska mitologiya. Prev. N. Zlatkova. Sofia: Ciela, 2017. [*Геймън 2017*: Геймън, Н. Скандинавска митология. Прев. Н. Златкова. София: Сиела, 2017.]
- Hamilton 2020*: Hamilton, E. Mitologiya: Bezsmartni predaniya za bogove i geroi. Prev. M. Kondakova. Sofia: Iztok-Zapad, 2020. [*Хамилтън 2020*: Хамилтън, Е. Митология: Безсмъртни предания за богове и герои. Прев. М. Кондакова. София: Изток-Запад, 2020.]
- Hume 2019*: Hume, K.: Loki and Odin: Old Gods Repurposed by Neil Gaiman, A. S. Wyatt, and Klas Östergren. – Studies in the Novel, 2019, 51(2), 306–308.
- Skåve 2012*: Skåve, Å. N. Offer och förövare möts i myten – om deckarintrig och civilisationskritik i Klas Östergrens Orkanparty. – HumaNetten, 2012, 28(Våren), 51–53, 57.
- Zayryanov 2017*: Zayryanov, I. Neil Gaiman: Skandinaviska mitologiya. – Knigoman, 07.04.2017, <<https://knigoman.wordpress.com/2017/04/07/нийл-геймън-скандинавска-митология/>> [viewed 14.01.2024]. [*Зайрянов 2017*: Зайрянов, И. Нийл Геймън: Скандинавска митология. – Книгоман, 07.04.2017. <<https://knigoman.wordpress.com/2017/04/07/нийл-геймън-скандинавска-митология/>>, [прегледан 14.01.2024.]
- Östergren 2007*: Östergren, K. Orkanparty: Roman om en myt. Stockholm: Albert Bonnier Förlag, 2007.